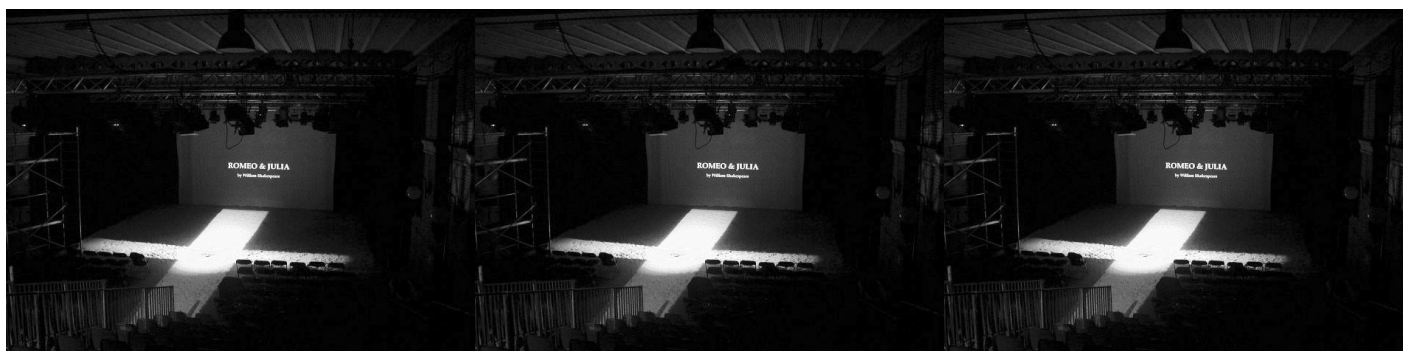

Licht bouwt een voorstelling of breekt ze af

| TRUDO GROFFI

Chris Van Goethem over vormgeving in het theater

© CHRIS VAN GOETHEM

'Romeo en Julia', lichtontwerp Chris Van Goethem

'Er zijn veel voorstellingen waaraan ik met plezier terugdenk. Als ik er toch een moet uitpikken, dan denk ik aan Romeo en Julia in de ruitershallen in Vilvoorde: een lege ruimte met wit zand op de vloer en een projectiescherm op de achtergrond. Alle locaties werden met licht gemaakt. Je moet dan terug naar de essentie. Wat maakt een balkon uniek? Je kunt elkaar zien, maar je kunt niet dichterbij elkaar toe. We losten dit daar op door twee stroken licht met een grote donkerte ertussen. Ook het feit dat er niet in een zaal maar op locatie gewerkt werd, sprak me daar zeer aan. Ik werk liever op locatie, of om de Engelse term te gebruiken 'found space': gevonden plaatsen. Je kunt gebruik maken van de bestaande sfeer, van details in de omgeving, van een natuurlijk geheel. Ofwel kun je er juist een contrast mee maken.'

Aan het woord is CHRIS VAN GOETHEM, docent en vakhoofd belichting, productie, toegepaste informatica aan de opleiding podiumtechnieken van het Rits. Verder is hij ook coördinator van Sabbattini, een opleidingsproject voor werkzoekenden. Hij werkt ook freelance als toneelmeester, belichter en productieverantwoordelijke voor diverse gezelschappen, was jarenlang lid van de beheerraad van BASTT, vertegenwoordigt België in OISTAT Education Commission en is medeoprichter van TEAD VZW, die zich vooral bezighoudt met opleidingen. Voor Opendoek werkt hij geregeld als adviseur bij producties en leidt hij cursussen. Ruim voldoende om te weten dat Chris Van Gothem met autoriteit over vormgeving in het theater kan spreken.

waar hang je die éne spot?

‘De invulling van het begrip vormgeving is voor iedereen anders,’ vertelt Chris Van Gothem. ‘Ik hou van een heel sobere, minimale vorm. Alles op de scène moet noodzakelijk zijn. Dit wil niet zeggen dat er niet heel veel kan staan: ook overvloed kan een beeld bepalen. Toch houd ik niet van illustratieve beelden. Een stoel kan soms meer zeggen dan een hele huiskamer. Een Finse collega leerde me een trucje: wat zou je doen als je maar één spot hebt, waar zou je die hangen? Als je daar een antwoord op hebt, komt de rest vanzelf.’

Een goede vormgeving is sober, consequent en ondersteunend. Soberheid komt tot uiting in het kritisch gebruiken van kleur. Ik houd van tinten wit en van amberdrift. Met consequentie bedoel ik dat je, als je iets met een bepaald lichtbeeld aangeeft, je dit in het gehele stuk doortrekt. Anomalieën hierin zetten het publiek op een verkeerd been. Met ondersteunend bedoel ik dat vormgeving altijd in functie van het stuk moet staan: bijdragen en niet overheersen.

Vormgeving is in belangrijke mate afhankelijk van de perceptie en het verwachtingspatroon van het publiek. Aan de ene kant is het publiek ongelooflijk visueel verwend door televisie en multimedia. Aan de andere kant ligt het verwachtingspatroon in een schouwburg anders dan in een parochiezaal.’

operator en ontwerper

‘Ik spreek liever over een operator, een ontwerper. Techniek is een middel om een doel te bereiken. De essentie zit echter in het beeld en het meespelen met de voorstelling. De operator is een acteur met een ander medium. Timing is voor mij het belangrijkste. Ik haat voorstellingen met voorgeprogrammeerde tijden: je verliest het contact met de voorstelling, het ritme en je medespelers.’

beschikbare middelen

‘De belangrijkste middelen die je als operator/ontwerper tot je beschikking hebt, zijn analyse, creativiteit, kritische ingesteldheid, ervaring, technisch inzicht en gevoel voor ritme.’

Analyseren is een fase die vaak wordt overgeslagen. Vooral eer je rond vormgeving kunt denken, moet je de inhoud van het stuk en de visie van de regisseur begrijpen. Samen met hem analyseer je waarover het gaat, wat de bijkomende verhaallijnen zijn, de sfeer, de tijdsgeest, enzovoort. Dan ben je in staat te bepalen waar je het stuk kunt ondersteunen en waar je eventueel een parallel verhaal kunt toevoegen. Creativiteit is in vele gevallen beelden in je hoofd zien. Hierbij maak je referenties die een toeschouwer begrijpt. Dit is cultuur- en plaatsgebonden. Voor ons is bijvoorbeeld wit de kleur van zuiverheid. In sommige Aziatische landen is het de kleur van de dood.

Ervaring helpt je sneller te werken. Na verloop van tijd beschik je over een “toolbox” met elementen waarvan je weet dat ze werken, wat ze uitdrukken en dat het publiek ze begrijpt. Toch moet je kritisch blijven. Het risico van een grote ‘toolbox’ is dat je voor de gemakkelijke weg kiest. Je moet je steeds vragen blijven stellen of er geen juister beeld is dat bij een bepaalde scène past. Veel lichtplannen ontstaan bij mij in de auto, wanneer ik in de file sta. Dan kan ik me concentreren en dan zie ik de beelden voor mij. Thuis moet ik ze enkel nog op papier zetten.

Je kunt prachtige beelden bedenken, als je ze niet kunt realiseren, heb je er niet veel aan. Wat het technisch materiaal betreft, heb je misschien enkel een standaard uitrusting, maar soms ook heel gewone dingen. Ik heb ooit een belichting uitgewerkt waarbij de belangrijkste lichtbronnen lampenkappen en staande lampen waren. Essentieel is het begrijpen van de materie: wat is licht, hoe gedraagt het zich en wat zijn de grenzen? Elke zaal is anders en vraagt dus een andere technische uitwerking om hetzelfde resultaat te bereiken. Het is belangrijk dit te weten als je met de voorstelling op reis gaat.

Standen maak ik het liefst tijdens een repetitie. Daarom gaat mijn voorkeur uit naar lichttafels waarbij je zowel manueel, met groepen als met standen kunt werken. Ik laat de acteurs gewoon spelen en speel mee. Tegelijkertijd neem ik beelden die ik mooi vind op. Zo speelt intuïtie mee. Daarna wandel ik door alle standen om ze op te poetsen, tussenstanden te maken en dingen weg te halen.’

*Eén stoel zegt soms meer
dan een hele kamer.*

werken met geometrische figuren

‘Ik gebruik nogal eens geometrische figuren om plaatsen aan te duiden. Dikwijls is het voldoende een rechthoek op de grond te projecteren om de beslotenheid van een kamer aan te duiden. Sfeer wordt vaak met een weersgesteldheid geassocieerd: het verschil tussen scherpe, zomerse schaduwen en vage, winterse schaduwen is voor een publiek een sterk referentiepunt.’

voorzichtig met ‘special effects’

‘Vormgeving is als een acteur. Als die op het verkeerde moment op de voorgrond treedt, overspeelt hij de tegenspeler en maakt hij de voorstelling kapot. Bij elke actie moet je je afvragen of ze wel nodig is en of ze bijdraagt tot de voorstelling dan wel of daardoor een ander vitaal onderdeel verloren gaat.

Bij speciale effecten komt dit het sterkst tot uiting. Velen vinden het frustrerend: weken aan een bepaald effect werken dat in een paar minuten afgevoerd wordt. Vroeger vond ik dit ook erg. Ondertussen ben ik er achter gekomen dat het misschien wel een functie in het proces heeft gehad en dat ik alleszins een hoop plezier heb gehad bij het uitdenken ervan. Mijn ervaring leerde mij dat je hooguit tien procent van de effecten die je oorspronkelijk in gedachten hebt, ook effectief gebruikt. De perceptie is door de audiovisuele middelen zo kritisch geworden. De realiteit is niet te evenaren. Een kleine visuele hint is soms beter dan het zo echt mogelijk maken. Je mag de verbeelding van het publiek niet onderschatten.’

tips

‘Zeg nooit “neen” tegen een regisseur, maar leg uit wat de consequenties zijn. Dit toont meteen het belang van communicatie aan. Regisseurs en technici moeten leren elkaars taal te begrijpen en te spreken. Als een regisseur zegt dat hij het decor blauw ziet, bedoelt hij waarschijnlijk niet dat alles blauw moet zijn, maar wel dat hij een blauwe, koele sfeer wil. Wie meteen al de spots blauw kleurt, krijgt een smurfendorp en dat was niet de bedoeling.

Een hulpmiddel is visueel communiceren. Maak gebruik van schetsen, tekeningen, foto’s, kortom beelden. Houd er daarbij rekening mee dat niet iedereen zo goed is in het lezen van technische schema’s en tekeningen. Soms kan een schets op een bierkaartje meer duidelijk maken dan een uitgewerkt plan.

Een andere tip is KISS (“keep it small and simple”). Anders gezegd: schrap wat niet past.

De belangrijkste regel in theater is nog steeds: er zijn geen regels. Er zijn wel basisconcepten waaruit je kunt vertrekken, maar als je iets doet dat tegen deze regels ingaat en je weet waarom en het resultaat is wat je bedoelde, dan is er toch geen probleem?’

HILDE VAN MIEGHEM in E5Magazine van november – december 2003, op de vraag wat ze ervan denkt dat ook haar dochter op de planken staat:

Je moet veel kunnen incasseren. Bovendien ben je erg geïsoleerd, zeker als je goed bent en veel aandacht krijgt. De mensen bekijken je anders, je wordt anders benaderd en ook relaties worden er niet makkelijker door. Als je het acteren niet nodig hebt, moet je dat niet doen.